

сниженном стиле, в обиходной бытовой речи» [8, т.1, с.9]: *валандаться, застрацать, нюхаться, перекумитесь, пугаться, якишаться* и др.

Итак, в результате проведенного исследования можно сделать следующие выводы.

Медиоструктура глаголов социальных отношений представляет собой системно организованную полевою структуру с центром и периферией.

Центр (ядро) составляют моносемичные глаголы, а также первичные (прямые) значения ЛВС многозначных слов.

Периферию медиоструктуры с разной степенью удаления от центра составляют лексемы с вторичными и оттеночными значениями.

Ядерные компоненты медиоструктуры лишены коннотации. Периферийные элементы с метафорическим значением обладают высокой продуктивностью и диахронической устойчивостью.

Окраину периферийной зоны составляют единицы с ярко выраженной коннотацией.

Источники и литература

1. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Т.1: Лексическая семантика. – М., 1995.
2. Булыгина Т.В., Шмелева А.Д. Языковая концептуализация мира. – М., 1997.
3. Васильев Л.М. Теория семантических полей // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С.105-113.
4. Виноградов В.В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М., 1977.
5. Грамматика современного русского литературного языка: В 2 т. / Отв. ред. Н.Ю. Шведова. – М., 1970.
6. Денисов П.Н. Лексика русского языка и принципы ее описания. – М., 1993.
7. Новиков Л.А. Семантика русского языка. – М., 1982.
8. Падучева Е.В. Семантические исследования. – М., 1996.
9. Словарь русского языка: В 4 т. / Главн. ред. А.П.Евгеньева. – М., 1981–1984.
10. Соколовская Ж.П. Система в лексической семантике (Анализ семантической структуры слова). – К., 1979.
11. Степанов Ю.С. Методы и приемы современной лингвистики. – М., 2003.
12. Уфимцева А.А. Лексика // Общее языкознание. Внутренняя структура языка. – М., 1972.
13. Уфимцева А.А. Лексическое значение: Принципы семасиологического описания лексики. – М., 1986.
14. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. – М., 2003.

Поступила в редакцию 13.07.2005 г.

УДК 81'373.45

Сушинська І.М., Грибовська Ю.І.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У РОМАНІ О.ЗАБУЖКО “ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З УКРАЇНСЬКОГО СЕКСУ”

В статті розглядається специфіка функціонування лексики, заимствованной из англійського мови, в романі Оксани Забужко „Польові дослідження з українського сексу”. Виявлені причини активного використання англіцизмів, їх функціональна типологія. Осуществлен аналіз структури англійських лексем, в частности екзотизмів, іноязычних вкраплень, частинно адаптованих лексем, виділені лексико-семантичні групи, виявлена типологія словообразовательних моделей. Розглядається специфіка словообразовательної деривації заимствованих лексем, їх трансформаційні інновації.

Ключові слова: інтерференція, мово-реципієнт, міжмовні контакти, іноязычні вкраплення, графічна адаптація, екзотизми, словообразовательна деривація

У статті простежується специфіка функціонування лексики, запозиченої з англійської мови, у романі Оксани Забужко „Польові дослідження з українського сексу”, виявлено причини активного залучення англіцизмів, їх функціональну типологію. Здійснено аналіз структури англійських лексем, зокрема екзотизмів, іноязычних вкраплень, частково адаптованих лексем, окреслено лексико-семантичні групи, з'ясовано типологію словотвірних моделей. Простежується специфіка словотвірної деривації запозичених лексем, їх трансформаційні інновації.

Ключові слова: інтерференція, мова-реципієнт, міжмовні контакти, іноязычні вкраплення, графічна адаптація, екзотизми, словотвірна деривація

The article deals with the specific character of the functioning of the lexis, borrowed from the English language which is used in Oksana Zabuzhko's novel Field research into Ukrainian Sex. The reasons for the active usage of English loan words and their functional typology are revealed. The analysis of the structure of the English language lexemes, namely: exotic words, intersperings with loan words, partly adapted lexemes is fulfilled. The lexico-semantic groups are outlined and the typology of word-forming models is explained. Specific character of word-forming derivation of borrowed lexemes and their transformations are outlined.

Key words: interference, language-recipient, interlingual contacts, interferings with loan words, graphic adaptation, exotic words, word-forming derivation

Інтеграція України в міжнародний культурний та інформаційний простір зумовила швидкий процес оновлення лексики української мови, особливо за рахунок запозичень та новотворів від запозичень.

Активне функціонування нової лексики в мовних інноваційних процесах стимулює дискусії щодо доцільності іншомовної лексики та її статусу. В умовах інформаційної відкритості суспільства і глобалізаційних процесів у мову потрапляє все більше англійських слів та виразів, виходять газети і журнали англійською мовою, українська преса публікує англійськомовні оголошення та рекламу, назви фірм включають слова, які написані латиницею, вплив англійської мови відчувається в усіх функціональних стилях. Це масове захоплення, по-перше, зумовлене експансією американського культурного сурогату. По-друге, це один з виявів прагнення українців до європеїзації, що зумовлює використання творчою елітою багатьох модних європейських термінів, які стали певними символами, своєрідним “арго” для обраних.

Останнім часом з’являється все більше наукових розвідок, які присвячені проблемам мовної глобалізації, зокрема, дослідження Б.Ажнюк, Ж.Баган, Д.Баранника, Л.Верби, Г.Зимовець, О.Кривошеєвої, Н.Попової, Х.Пфандаль, В.Радук, О.Шинкаренко та інших. Окреслено термінологічний апарат теорії мовних контактів, запропоновано шляхи вивчення цієї проблеми, сформульовано завдання дослідження міжмовної взаємодії. Але, водночас, залишається значна кількість неоднозначно вирішуваних та суперечливих питань. Необхідність дослідження результатів контактування на всіх рівнях мови, впливу міжмовної взаємодії на подальший розвиток мови, вивчення функціонування літературної мови в іншомовному оточенні визначають **актуальність** пропонованого нами дослідження. Окреслення статусу запозичених лексем та іншомовних вкраплень у текстах сучасної художньої літератури потребує комплексного аналізу на структурно-семантичному та контекстуальному рівнях. Віддзеркаленням мовних інновацій, реалій сучасного мовно-комунікативного простору, зокрема, на лексичному рівні, є проза Оксани Забужко, що становить фактичний матеріал нашої роботи.

Негативна оцінка мовних норм, критика тих стилістичних, загальномовних орієнтирів, які, завдяки мовознавцям-стилістам та армії редакторів, підносилися як єдиноправильні, а тому єдиноможливі, породили ефект відштовхування – аж до ламання канонів, а відтак і розсунення меж так званої словесної пристойності. Нормативізм і надмір боротьби за чистоту норми спричинили руйнування певних усталених форм, породили прагнення інакшості. Це гіперизм, про який ще П. Булаховський писав як про явище “соціальної психології”, це “словесні повстання” письменників проти пут академістів з їх нормами [4, с.47].

Щодо мови Забужко, то вона є однією з головних дійових осіб кожного твору. Мова саме Оксани Забужко, а не загальнодержавного вжитку. Письменниця думає мовою через мову, з допомогою мови, довкола мови, в основних стихіях мови, на периферії мови. Однією із особливостей ідиостилю Забужко на лексичному рівні є наявність іншомовних вкраплень, що свідчить про сприйняття світу та відображення його реалій через призму двох мов – української та англійської. Англійськомовна лексика одного з найвідоміших та резонансних романів – “Польові дослідження з українського сексу” – є **предметом** нашого дослідження. **Метою** нашої роботи є виявлення специфіки процесів мовної інтерференції та функціонування англійськомовної лексики в романі. У межах дослідження вирішуються наступні **завдання**: висвітлення питання щодо розмежування явищ запозичення та інтерференції, окреслення типології лексичних одиниць, виокремлення лексико-семантичних груп іншомовних вкраплень, виявлення специфіки словотвірної деривації.

У сучасній лінгвістиці простежуються доволі суттєві розбіжності щодо тлумачення терміна „інтерференція”. Одні мовознавці дотримуються поглядів У.Вайнрайха і розуміють під інтерференцією будь-які зміни, що обумовлені мовними контактами і поділяються на “запозичення за умови збереження мови” та “інтерференцію внаслідок мовних зрушень”, і визнають обидва ці явища виявами інтерференції (Д.Струк, І.Волосевич та інші). Існують погляди на інтерференцію як на багаторівневе явище (Г.Зимовець, Л.Лазаренко та інші), третя група мовознавців взагалі трактує інтерференцію як поняття, що характеризує виключно процес засвоєння іншої мови (тобто, обмежують її використання мовленнєвою діяльністю), а контактні зміни у мовленнєвій діяльності позначають терміном „запозичення”. У нашому дослідженні під терміном “**інтерференція**” розуміємо процес виникнення змін у мові внаслідок її взаємодії з іншою, який зумовлює мовні інновації, які ми кваліфікуємо як **інтерференційні явища**. Інтерференція є складним процесом, який відбувається різними шляхами, що і зумовлює необхідність створення класифікації відмінних механізмів змін, вивчення специфіки їх функціонування на різних мовних рівнях. Г.Зимовець виокремлює три основні механізми інтерференції: запозичення; калькування; каталітичний або гальмівний вплив однієї мовної системи на іншу. Як на наш погляд, подібний розподіл є функціонально виправданим. Якщо запозичення стають нормативними мовними елементами, то інтерференції становлять відхилення від норм. Інтерференційні заміни елементів однієї мови елементами іншої відбуваються на фонетичному, граматичному, лексичному рівнях. На рівні лексики найчастотнішими є два різновиди інтерференції – лексико-семантична і власне семантична (лексемна) інтерференція, зумовлена чинниками соціолінгвістичного та психолінгвістичного характеру.

Процес калькування може здійснюватися двома шляхами: 1) донорським, коли мова, що зазнає впливу, залучає іншомовний елемент з метою відтворення відсутніх семантичних варіантів або понять;

2) інтерференційного типу, що призводить до утворення кальок, які не є загально необхідними, оскільки у даній мові відповідні семантичні і стилістичні еквіваленти присутні.

Калькування характеризується перенесенням до іншої мови не матеріальної фонетичної оболонки разом із значенням або певних сем, а відтворенням засобами мови-реципієнта структури мовної одиниці. Отже, інтерференція – це тип мовної взаємодії, який полягає у заміні (субституції) в мовленні білінгва елементів однієї мови на елементи іншої, тобто інтерферери, у такий спосіб, що призводить до денационалізації інтерферованої мови на мовленнєвому рівні, а за певних соціолінгвістичних обставин – і на мовному.

Неоднозначно тлумачаться такі наслідки міжмовних контактів, як екзотизми та іншомовні вкраплення. Екзотизми відтворюються у текстах українською графікою, іншомовні вкраплення подаються мовою-оригіналом. Екзотизми й іншомовні вкраплення, на відміну від запозичених слів, не втрачають майже жодних рис, що притаманні їм як одиницям мови, які вони завдячують своїм походженням. Вони не інтегруються у граматичну систему мови-реципієнта, але можуть набувати контекстуально зумовлених ознак категорій роду, числа, відмінка. У нашому дослідженні увагу приділено, насамперед, виявленню типології вкраплень англійських лексем, екзотизмів, поданих лагинецею та інтегрованих побудов.

Окреслюючи структурні моделі іншомовних вкраплень, зафіксованих у романі “Польові дослідження з українського сексу”, видається можливим розмежувати однослівні, словосполученнєві та реченнєві побудови. Однослівні іншомовні вкраплення вживаються на позначення:

1) компаній, фірм, корпорацій: У Вашингтонському *Dulles* було так, мов перед хвилиною оголосили воєнний стан: люди гупотіли коридором, метляючи перекинутими через плечима сумками... [8, с.128]; **2) найменування періодичних видань, мас-медіа, видавництва:** Своім інтерв'ю й публікаціям у таких-то виданнях під таким-то роком, тим, скільки йому платять за сторінку “*The World*” і скільки обіцяє платити “*New Yorker*”? [8, с.76]; **3) назви закладів, приміщень:** Треба зайти до банку, до *drugstore* – скінчилися вітаміни... [8, с.112] (*drugstore* – аптека); **4) лексеми на позначення психічного та фізичного стану:**... Правдива *madness*, а тоді ти просто гладила його ногою по голові... [8, с.24] (*madness* – божевілля); **5) назви на позначення західних реалій життя:** В ошатних сабербіальних будиночках, обплетених плющем, бо нема з ким їсти індика на *Thanksgiving*, тільки я вже замахалась од власної всесвітньої спочутливості [8, с.122] (*Thanksgiving* – День Подяки), традиційно родинне свято тощо.

У контексті художнього твору найчастотнішими є наступні групи екзотизмів на позначення: **1) формул ввічливості: привітання, прощання тощо:** Раз у раз її колошкали вдосвіта зі сну химерні дзвінки, зривалася, хапала слухавку : „Хелло!” – дець далеко на безмовній лінії свистав дугастий вітер і глухо рокотав океан... [8, с.33] (*hello* – форма привітання, привіт); **2) стилістично маркована лексика: лайливі вирази, жаргонізми, вигуки:** В Америці блатне бабисько навчилося лаятись по-англійському, особливо гарно вдалося йому „*Shit*” – котяче шипіння з дугасто вигнутою спиною... [8, с.21] (*shit* – чорт); **О, май год!** – скрушно хитає головою Донна, з цілком непритаманною їй господарністю розгляджуючи долонями по стільниці невидимку скатертину... [8, с.164] (*O my God* – Боже мій); **3) номінацій установ та компаній:** І як ти тільки мала нахабство вештатися по *Гарвардській “Вайденер”* і де там ще, – ти втомилась нерозділеністю своєї любові до світу [8, с.48]; ...Приголомшеним директором *Кеннан Інстим'ют* запевняв мене після того в порядочному листі... [8, с.115]; **4) торгівельних марок:** Витворюючи з них нові й нові без потрібні комбінації, – вишиковуючи в ряд бляшанки з-під супу „*Кемпбелл*”, виставляючи на б'єннале гумові стільці... [8, с.146]; Як із журнальної обкладинки, вона у своєму шикарно просторому кармазиновому пальті од „*Ліз Карбон*” і чорних, гармошкою чобітках на височенних підборах... [8, с.87]; **5) назв продуктів харчування, одягу та інших побутових реалій:** Можна також подавати який-небудь *джус*, чи *джин* з тоніком у високих товстобоких склянках, можна з льодом [8, с.17] (*juice* – сік) та подібні.

Слід зазначити, що вживання певної групи номінацій, зокрема на позначення назв установ та компаній, громадських, наукових та інших подій, торгівельних марок, є виправданим і доречним, тоді як вигуки: “Хелло!”, “Ні!”, “Вуе!”, “О’к!”, “Ра-па!”, “sheet!”, “O, my God!”, що линуць з вуст пересічного українця в україномовному ж середовищі, принаймні неприродні.

У творі фіксується вживання в оригінальній графіці іншомовних лексем, певним чином адаптованих у сучасній українській мові (7 лексем). Серед них слід розмежувати: 1) гібридні номінації, складовою частиною яких є іншомовні вкраплення, активізація яких пов’язана з необмеженим залученням іншомовних лексем у сучасний період (соціально-психологічний чинник) (2 лексеми): *Навіть, коли ти поодинокі з собою, – і незчуваєшся, як починаєш балакати „хев-напів”*... [8, с.43]; 2) внутрішньослівні іншомовні вкраплення, що реалізують експресивну та семантичну функції: *Волочити його вечорами до басейну, де мене вже знають: заповита в пістрявий тюрбан негритянка-дженіторша, що видає на вході ключі од *lockers’iv*, сліпучо спалахує навстріч зубним бліцем* [8, с.53] і т.д. Подібні лексеми набувають контекстуально зумовлених ознак роду, числа, відмінку і виконують різнопланові стилістичні функції (5 лексем).

Показником адаптації ряду англійських лексичних запозичень в українській мові є здатність їх утворювати словотвірну дериваційну парадигму. Продуктивним засобом творення похідних лексем є суфіксація: *Країни урядовців в обвислих штанях і всіяних луною піджаках, оплихих тисьменників..., бистрооких, жучкуватих бізнесовців із навичками колишніх комсомольських секретарів...* [8, с.48] тощо; утворення іменників зі значенням особи жіночої статі: *Заповита в пістрявий торбан негритянка-дженіторша, що видає на вході ключі од lockers'ів* [8, с.53] та ін. Прикметники утворюються за допомогою суфіксів **-ов-, -ськ-, та -н-**: **а) від загальних назв:** *Так само як і низькі світла, що відсувають лиця у притемок, і чоловіків, скупчених при шинквасі за спогляданням бейсбольного матчу.* [8, с.47]; **б) від власних назв:** *...В тебе були чудесні ноги, всі "діорівські-сен-лоранівські" модельки на своїх жердинах мали б на вид таких ніг негайно піти і утопитися* [8, с.24] та под.

Дієслівних запозичень у зібраному фактичному матеріалі не зафіксовано. причиною цього є, по-перше, інтенсифікація саме процесу номінації у зв'язку з появою нових реалій, по-друге, труднощі в граматичній (афіксальній та парадигматичній) інтеграції дієслів.

Кількість іншомовних вкраплень у творі О.Забужко „Польові дослідження з українського сексу” становить 85 одиниць, з них слів – 9, словосполучень – 27, речень – 9; екзотизмів – 29 одиниць, частково адаптованих лексем – 7. Загальна кількість лексем, що зазнають інтерференційних змін, – 123 одиниці.

Англіцизми здатні вступати у мовні системні зв'язки різного типу: словотвірні, синонімічні, антонімічні та ін. Динамізм англійської лексики у творі О.Забужко простежується також у різних способах їх відтворення на письмі та в різному ступені їх семантичного, морфологічного та граматичного засвоєння. У межах неадаптованої англійської лексики ми виокремили: 1) побудови, що функціонують мовою-оригіналом; 2) гібридні номінації, складовою частиною яких є іншомовні вкраплення; 3) внутрішньослівні іншомовні вкраплення.

Трансформаційні інновації, яких зазнають досліджені нами лексеми, можливо кваліфікувати наступним чином: зміни у змістовій структурі одиниць, які виявляються у звуженні семантичного значення, набутті додаткових сем або специфічних конотацій, появі нових лексико-семантичних варіантів внаслідок запозичення слів (або їх моделювання з іншомовних елементів у мові-реципієнті).

Актуальними напрямками дослідження функціонування англіцизмів є дослідження специфіки словосполученневих та реченневих конструкцій, виявлення структурних моделей, лексико-семантичних груп інтегрованих побудов та їх експресивних властивостей, здійснення статистичного та контекстуального аналізу.

Джерела та література

1. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С.48-54.
2. Ажнюк Б.М. Мовна єдність нації: Діаспора й Україна. – Київ, 1999.
3. Баранник Д. Українська мова на межі століть // Мовознавство. – 2001. – №3. – С.40-47.
4. Булаховський Л.А. Нариси українського мовознавства. – Київ, 1956.
5. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. – Київ, 2003.
6. Володарская Э.Ф. Заимствования как отражение русско-английских контактов // Вопросы языкознания. – 2002. – №4. – С.16-19.
7. Голоданський А.Я. Лексичні англіцизми як етимологічна група в системі мови – реципієнта // Мовознавство. – 1998. – №6. – С.16-18.
8. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. – Київ, 2004.
9. Зимовець Г.В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму (на матеріалі мови української діаспори): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 1997.
10. Попова Н.О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця ХХ та початку ХХІ століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Харків, 2002.
11. Пфандль Х. О силе и бессилии пуризма. Англицизмы и интернационализмы и их возможные альтернативы // Вопросы языкознания. – 2003. – №6. – С.108-119.
12. Шинкаренко О.В. Явище лексичної інтерференції в українському мовленні молоді Кіровоградщини: Автореф. дис....канд. філол. наук. – Кіровоград, 1995.

Поступила до редакції 21.07.2005 р.